

FAKTORİNG SÖZLEŞMELERİNDEN KAYNAKLANAN VERGİSEL YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEVRİNİN SÖZLEŞME SERBESTİSİ İLKESİ KAPSAMINDA ELE ALINMASI

Considering the Transfer of Tax Liabilities Arising from Factoring Contracts within the Scope of the Principle of Freedom of Contracts

Ayfer KAHRAMAN*

Öz: Özel hukuka hakim olan ve temeli irade özerkliği ilkesine dayanan sözleşme serbestisi ilkesi bireylere istedikleri içerikte ve şekilde sözleşme yapma özgürlüğü sağlar. Faktoring sözleşmeleri de sözleşme serbestisi ilkesinin bir sonucu olarak düzenlenen sözleşmelerdir. 6361 sayılı Kanun m. 38'de tanımı yapılsa da Kanun'da esaslı unsurlarına yer verilmemiş sözleşmenin isimsiz sözleşme türlerinden karma sözleşme niteliğinde olduğu kabul edilmektedir. Tarafların iradelerine göre şekillendirilen faktoring sözleşmelerinin akdedilmesi sonucunda bir takım vergisel yükümlülükler ortaya çıkmaktadır. Sözleşmenin finansal yönden güçlü tarafını oluşturan faktoring şirketleri vergisel yükümlülüklerini müşteriye devredebilmektedir. Sözleşme serbestisi ilkesi, bir taraftan Anayasa ile güvence altına alınırken diğer taraftan bu ilkenin sınırsız kullanımı kabul edilmeyerek, kanuni sınırlamalara tabi tutulmaktadır. Faktoring sözleşmelerindeki vergisel yükümlülüklerin devrinin de bu sınırlar içinde ele alınması gerekir. Buna göre, vergi hukuku bakımından sözleşme ile vergisel yükümlülüklerin devri kabul edilmediği halde bu hükümler bireysel sözleşmelerde iç ilişkide tarafları bağlar. Ancak genel işlem koşulu içeren faktoring sözleşmelerinde vergisel yükümlülüklerin devrinin sözleşmenin karşı tarafı olan müşteri ile müzakere edilmeksizin kararlaştırıldığı ve sözleşme adaletine uygun düşmediği anlaşılırsa geçersiz olduğuna karar verilebilir.

Anahtar Kelimeler: Faktoring, Sözleşme Serbestisi, Vergi Yükümlülüğünün Devri

Abstract: The principle of freedom of contract, which dominates private law and is based on the principle of autonomy of will, gives individuals the freedom to make contracts in the content and manner they want. Factoring contracts are contracts drawn up as a result of the principle of freedom of contract. Law No. 6361 art. Although it is defined in Article 38, the contract is considered to be a mixed contract in anonymous contract types since its essential elements are not included in the Law. A number of tax liabilities arise as a result of the conclusion of factoring contracts shaped according to the will of the parties. Factoring companies, which are the financially strong side of the contract, can transfer their tax liabilities to the customer. The unlimited use of the freedom of contract guaranteed by the Constitution is not accepted and is subject to legal restrictions. The transfer of tax liabilities in factoring contracts should also be considered within these limits. Accordingly, although the transfer of tax liabilities through a contract is not accepted in terms of tax law, these provisions bind the parties in internal relations in individual contracts. However, in factoring contracts that contain general transaction conditions, it may be decided that they are invalid if it is understood that the transfer of tax liabilities is decided without negotiation with the customer, the other party of the contract, and that it does not comply with the fairness of the contract.

Keywords: Factoring, Freedom Of Contract, Transfer Of Tax Liability

* Ankara 1. Vergi Mahkemesi Üyesi, Başkent Üniversitesi Doktora Öğrencisi, ayferkahramanzy@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0132-9479

Makale Geliş Tarihi: 22.07.2024, Makale Kabul Tarihi: 26.09.2024

GİRİŞ

Sözleşmeler, kişilerin ilişkilerini hukuken sonuç doğuracak şekilde düzenlemelerine imkân sağlamaktadır. Özel hukuk alanındaki ihtiyaçlarını sözleşmeler aracılığıyla şekillendiren bireyin özgürce karar verme hakkı bulunmalıdır. Bireylere sözleşmelerini özgürce düzenlemesine imkân sağlayan temel prensip ise sözleşme serbestisidir. Sözleşme serbestisi ilkesinin uygulandığı bir hukuk düzeninde bireyler iradelerine uygun tipte ve içerikte sözleşme yapabilirler.

İsimsiz sözleşmelerden olduğu kabul edilen faktoring sözleşmelerinin temelini de sözleşme serbestisi ilkesi oluşturmaktadır. Bu bakımdan faktoring sözleşmelerinin hüküm ve sonuçları, az sayıdaki kanun hükmü yanında sözleşmenin taraflarının iradeleri ile belirlenmektedir.

Diğer taraftan, sözleşme serbestisi ilkesine dayanılarak kurulan faktoring sözleşmeleri, ekonomik ve ticari hayatın bir gereği olarak işletmelerin finansman ihtiyacını gidermeye hizmet etmektedir. Ancak çoğunlukla sözleşmelerin bir tarafı ekonomik yönden güçlü finansman şirketleri iken, diğer tarafı küçük ve orta büyüklükteki işletmelerdir. Sözleşmenin koşullarının daha çok taraf iradeleri ile oluşturulduğu göz önünde bulundurulduğunda, sözleşmenin ekonomik ve entellektüel yönden zayıf konumdaki tarafının yeterince söz sahibi olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Faktor lehine sözleşme koşullarının sözleşme serbestisi ilkesine getirilen sınırlamalar çerçevesinde denetlenmesi adil bir sözleşme ilişkisi kurulmasını temin eder.

Tarafların iradeleri ile oluşturulan faktoring sözleşmeleri sonucunda bazı vergisel sonuçlar ortaya çıkmakta olup sözleşmenin güçlü tarafını oluşturan faktoring şirketlerinin vergisel yükümlülüklerini müşteriye devreden sözleşme koşulları ile karşılanmaktadır. Faktoring sözleşmelerinde yer alan vergilendirmeye ilişkin koşulların gerek sözleşme serbestisi ilkesi gerekse vergi hukukuna hâkim olan verginin kanuniliği ilkesi bakımından değerlendirilerek bu koşulların geçerli sayılıp sayılmayacağına ortaya konulması gerekmektedir.

Bu çerçevede, faktoring sözleşmelerinde yer alan vergilendirmeye ilişkin koşullar sözleşme serbestisi ilkesine getirilen sınırlar çerçevesinde ele alınarak vergi hukukuna hâkim olan prensipler yönüyle de geçerli olup olmayacağı çalışmamızda ortaya konulacaktır.

I. FAKTORİNG SÖZLEŞMELERİNDE YER ALAN VERGİSEL YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEVRİ

A. FAKTORİNG SÖZLEŞMELERİNİN TANIMI VE HUKUKİ NİTELİĞİ

İşletmelerin ticari faaliyetlerinin sürdürülmesi için nakit akışı hayati niteliktedir. İhtiyaç duyulan nakit ihtiyacı işletmelerin câri aktiflerinden

sağlanırken, câri aktifi oluşturan vadeye bağlı alacakların tahsil edilememesi durumunda işletmenin faaliyetlerinin sürdürülebilmesi imkânsız hâle gelir.¹

Mal ve hizmet sunan ticari işletmelerin alacaklarını zamanında tahsil etmesi ve ihtiyaçlarını karşılaması, ticari bakımdan sürekliliğinin gereğidir. Sürdürülebilir ticari ilişkilerin temini için riskin ortadan kaldırılması güdüsü, kişileri yeni alternatif finansman yöntemlerine başvurmaya yönlendirmiştir. Faktoring işlemleri de bu yöntemlerden biridir. Finansal Kurumlar Birliği tarafından “*ticaretin çarklarını döndüren*” önemli bir finans tekniği olarak görülen faktoring işlemleri, dünya finansal piyasalarında 19. yüzyıldan, ülkemizde ise 1990’lı yıllardan itibaren uygulanagelmektedir.²

6361 sayılı “*Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman Ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu*”³ (6361 sayılı Kanun) m. 38’de düzenlenen hükme göre, faktoring sözleşmesi, müşterinin mal veya hizmet satışından doğmuş veya doğacak alacaklarının faktoring şirketi tarafından devir alınması ile bu alacakların tahsili, hesaplarının tutulması, finansman sağlanması veya faktoring garantisi verilmesi işlemlerinden tümünü veya en az birini içeren bir sözleşmedir. Faktoring sözleşmesinin temel işlevleri, finansman işlevi, teminat (delkledere) işlevi ve iş görme işlevi⁴ olarak üç başlık altında toplanmakta iken, faktoring sözleşmesi ile tarafların hak ve yükümlülükleri ve hangi işlevlerin yerine getirileceği belirlenmektedir.⁵

Faktoring sözleşmeleri temelde teminat riskinin üstlenilip üstlenilmediği göz önünde bulundurularak gerçek faktoring ve gerçek olmayan faktoring olarak iki türde yapılabilir. Gerçek faktoring sözleşmesinde faktore devredilen alacağın borçlu tarafından ödenmeme riski -delkredere rizikosu- faktor tarafından üstlenilmektedir.⁶ Buna göre,

¹ Eletta Onaepemipo/Umaru Zubairu/Abubakar Bilkisu/Araga Simeon/Umar Hadiza Ocheba, “Factoring As An Effective Working Capital Option: A Critical Review”, International Journal of Commerce and Finance, Vol. 5, Issue 1, 2019, ss. 60-69, s. 60. (<http://ijcf.ticaret.edu.tr/index.php/ijcf/article/view/112>) ET. 10/07/2024; Erkut Onursal, “Dış Ticaretin Finansmanında Factoring Ve Factoringin Hukuki Çerçevesi”, S. 6 (22), 2001, Dış Ticaret Dergisi, ss. 65-84, s. 66.

² Fatih Kayhan/ Mehmet İslamoğlu, “Türk Faktoring Sektöründe Finansman Ve Nakit Yönetiminin Yapısı: Kümülatif Nakit Akış Modeli Önerisi”, C. 9, Y. 9, S. 2, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2013, ss. 171-187, s. 172.

³ RG. 13/12/2012, S. 28496.

⁴ Arif B. Kocaman, Factoring (Genel Alacak Devir ve Satımı İşlemi), Türkiye Bankalar Birliği, Ankara, 1994, s. 11; Halil Akkanat, “Gerçek Factoring Sözleşmesi”, Prof. Dr. Ömer Teoman’a 55. Yaş Günü Armağanı, İstanbul, 2002, ss. 889-911, s. 892; Cumhur Özakman, “Faktoring İşlemlerinin Hukuki Niteliği ve Fonksiyonları”, İstanbul, 2008, Finans Hukuku Panelleri-2 Faktoring Hukuku ve Sorunları, ss. 31-42, s. 32.

⁵ Zekai Özdemir, “Dış Ticaret Finansman Tekniklerinden Faktoring ve Forfaiting İşlemleri”, S. (10) 2005 / 2, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss. 194-224, s. 203; Kocaman, 2000, s. 165.

⁶ Arif, B. Kocaman, Factoring İşleminin Hukuki Niteliği, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1992, s. 40; Kocaman, 1994, s. 15; Vefa M. Toroslu, Hukuksal ve Finansal Açından Factoring, 4. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, s. 25.

borçludan tahsil edilemeyen alacağın müşteriye rücu edilmesi söz konusu olmaz.⁷ Gerçek olmayan faktoring sözleşmesinde ise alacağın tahsil edilmeme riski faktor tarafından üstlenilmez. Faktor, iş görme ve finansman işlevini yüklediği halde teminat işlevini yüklenmemektedir.⁸

Factoring sözleşmesi, ekonomik gelişmenin ve ihtiyaçların sonucunda sözleşme serbestisi ilkesine dayanılarak ortaya çıkan sözleşme türlerinden biridir.⁹ Sözleşme serbestisi kavramı ise hukuk düzeninin sınırları içinde, kişilerin özel borç ilişkilerini, yapacakları sözleşmelerle özgürce düzenleme yetkileridir.¹⁰

6361 sayılı Kanun'da faktoring sözleşmesinin tanımı yapılmış (m. 38), ancak sözleşmenin diğer unsurları bu Kanun'da veya başka bir kanunda açıklanmamıştır. Bir sözleşmenin yalnızca tanım olarak bir kanunda yer alması sözleşmeyi isimli sözleşme haline getirmemektedir.¹¹ Kanun'da yer alan tanımda faktoring sözleşmelerinin esaslı unsurları, tarafların hak ve borçları gibi hususlar açıklanmadığından isimsiz sözleşmeler arasında yer aldığı kabul edilmektedir.¹² Ayrıca öğretilerde çoğunluğun görüşüne göre faktoring sözleşmeleri isimsiz sözleşme türlerinden her bir işlevi, kanunda ayrı ayrı düzenlenmiş sözleşme tiplerine ilişkin edimlerin yüklenildiği karma bir sözleşme olup¹³ bu karma sözleşme içinde ödünç, hizmet, vekâlet, garanti, alacağın devri sözleşmelerine ilişkin unsurları içermektedir.¹⁴

⁷ Toroslu, s. 25.

⁸ Kocaman, 1992, s. 43; Şükrü, Saraç, Yargıtay Kararları Işığında Factoring, Ankara, 2017, s. 73; Yargıtay 19. HD, T. 15/05/2008, E. 2007/11609, 2008/3542; Yargıtay 19. HD, T. 18/04/1996, E. 1995/11837, K. 1996/4005 (Saraç, s. 618); Akkanat, s. 892; Akyol, s. 17.

⁹ Barış Oranlı, "Factoring Leasing Sözleşmeleri ve Vergisel Boyutu", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mali Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, 2002, s. 34.

¹⁰ Fikret Eren, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 11. Baskı, Yetkin, Ankara, 2023a, s. 948; Yeşim Atamer, Sözleşme Özgürlüğünün Sınırlandırılması Sorunu Çerçevesinde Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi, 2. Baskı, Beta, İstanbul, 2010, s. 15; Nagehan Kırkbeşoğlu, Türk Özel Hukukunda Kısmi Hükümsüzlük, 10. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2011, s. 23.

¹¹ Fikret Eren, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 28. Baskı, Yetkin, Ankara, 2023b, s. 946.

¹² Özge Uzun Kazmacı, Factoring Sözleşmesi, 2. Baskı (Tıpkı Bası), Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, s. 50; Saibe Oktay, "İsimsiz Sözleşmelerin Geçerliliği, Yorumu ve Boşluklarının Tamamlanması (İsimsiz Sözleşmeler)", C. 55, S. 1-2, 1995, İÜHF, ss. 263-296, s. 264; Eren, 2023a, s. 1001-1002; Saraç, s. 140; Yargıtay. 15. HD., 04/03/2015 T., E. 2014/2532, K. 2015/1152; Yasemin Yücesoy Yılmaz, Hukuki Açından Factoring İşlemi, Yetkin, Ankara, 2018, s. 85: "Yargıtay 19. HD., 01/02/2012 T., E. 2011/7613, K. 2012/1288 kararına göre, faktoring sözleşmesi alacağın temlikli hükümlerini de bünyesinde barındıran karma nitelikli atipik bir sözleşme türüdür". Yargıtay 19. HD., 01/07/2015 T., E. 2015/1974, K.2015/9718: "... faktoring sözleşmeleri temelinde alacağın temlikli hükümlerini de barındıran ve birden fazla sözleşme türünü içeren karma nitelikli atipik sözleşmelerdir..."

¹³ Eren, 2023a, s. 1001; Oruç Hami Şener, Factoring'de Borçlunun Hukuki Durumu ve Özellikle Temlikli Sözleşmeyle Yasaklanması, Seçkin, Ankara, 2005, s. 16; Akyol, s. 19; Kocaman, 1992, s. 129; Mustafa Çeker, "Uluslararası Factoring

Factoring sözleşmeleri, genellikle Factoring Derneği tarafından hazırlanan ve factoring şirketince tek taraflı olarak müşteriye sunulan, sözleşmenin koşullarının müşteri tarafından müzakere edilemediği, standart (tip) sözleşmelerdir.¹⁵ Bu niteliği itibarıyla, sözleşmeler genel işlem koşullarını içerirler ve TBK m. 20-25 arasında düzenlenen genel işlem koşullarının denetlenmesine ilişkin hükümlere göre denetlenirler.

Sözleşmenin bir tarafını veya her iki tarafını tacirlerin oluşturduğu ticari sözleşmelerde kararlaştırılan genel işlem koşullarının tacirler için de kullanılması mümkündür.¹⁶ Genel işlem koşulları hem TKHK, hem TBK, hem de TTK'da ayrı ayrı düzenlenmiş olsa da, TBK ve TTK arasında, bu Kanunların uygulanışı bakımından herhangi bir sınırlama getirilmemiştir¹⁷. Öte yandan tacirlerin akdettiği genel işlem koşulu içeren sözleşmelerde Türk Ticaret Kanunu'nda belirtilen basiretli iş adamı esas alınarak (TTK m. 18/2) denetim yapılmaktadır. Tacirin basiretli iş adamı niteliğinin bir gereği olarak özellikle TBK m. 20-22 hükümlerinde yer alan yürürlük denetiminin tacirler için de emredici olarak düzenlenmiş olması eleştirilmektedir. Zira, tacirler arasında işlemlerin hızlı bir şekilde yürütülmesi önem taşır. Genel işlem koşulunun yürürlük denetimine tabi tutulması işlemleri yavaşlatabilir. Ayrıca basiretli bir iş adamı olarak hareket eden tacirin sözleşmenin henüz başlangıcında korunmasının sınırlı olması gerektiği düşünülmektedir. Belirtilen gerekçelerle tacirler için daha ziyade içerik denetiminin önemli olduğuna işaret edilmektedir.¹⁸

Factoring sözleşmeleri, daha çok küçük ölçekte işletmeler veya gerçek kişi tacirler ile diğer finansman şirketleri arasında akdedilmektedir. Bu bakımdan, ekonomik olarak dar boğazda bulunan tacirlerin hukuk çerçevesinde korunma imkânlarından faydalandırılmaları gerekir. Zira genel işlem koşullarının getirilmesiyle Kanun'da amaçlanan, sözleşmenin zayıf olan ve sözleşme hükümlerini müzakere kabiliyeti bulunmayan tarafın hak ihlâlinin önüne geçilmesidir.

Sözleşmeleri ve Karşılan Bazı Hukuki Sorunlar”, C. 17, S. 4, 1994, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, ss. 111-127, s. 118; Cumhur Özakman, Factoring Sözleşmeleri, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 1989, s. 56; Saraç, s. 247; Özakman, 2008, s. 40.

¹⁴ Eren, 2023a, s. 1001; Özakman, 2008, s. 40.

¹⁵ Kocaman, 1992, s. 88; Uzun, Kazmacı, s. 67.

¹⁶ Eren, 2023b, s. 230; Atamer, s. 137.

¹⁷ Atamer, s. 53.

¹⁸ Yeşim, Atamer, “Genel İşlem Koşulu mu Bireysel Pazarlıkla Kurulan Sözleşme mi? Tüketici ve Tacir İşlemleri Açısından Karşılaştırmalı Olarak Başvurabilecek Değerlendirme Kriterleri”, Yeni Türk Borçlar Kanunu ve Yeni Türk Ticaret Kanunu Sempozyumu Makaleler, Tebliğler, Çiğdem Kırcı (ed.), TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2013, s. 131 vd.

B. FAKTORİNG SÖZLEŞMELERİNDEN DOĞAN VERGİSEL YÜKÜMLÜLÜKLER

I. Gelir- Kurumlar Vergisi Yükümlülüğü

Factoring şirketlerinin kurulması ve factoring işlemleri sonucunda sözleşme gereğince ifa edilen edimler neticesinde bir takım vergisel yükümlülükler oluşmaktadır. Vergi mevzuatında factoring işlemlerinin vergilendirilmesine ilişkin özel hükümlere yer verilmediğinden genel düzenlemelere tabidirler. Factoring sözleşmeleri sonucunda elde edilen kazancın, işlemlerin ifası neticesinde yararlanılan hizmetin vergilendirilmesi, faktörün harç ve diğer vergisel yükümlülükleri mevcut vergi kanunlarına göre belirlenmektedir.

Factoring şirketlerinin işlemlerinden elde edilen kazançların vergilendirilmesi gerekmekte olup 6361 sayılı Kanun m. 5'e göre anonim şirket şeklinde kurulması zorunlu olan ve sermaye şirketi niteliğinde bulunan bu şirketler 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu¹⁹ m. 1 gereğince kurumlar vergisine tabidirler. Kurumlar vergisi, factoring şirketlerinin bir hesap dönemi içinde elde ettiği sâfi kurum kazancı üzerinden hesap edilir (5520 sk m. 6/2). Kurumların sâfi kurum kazancının tespitinde 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun²⁰ ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır (5520 sk m. 6/2-2. cümle). Gelir Vergisi Kanunu m. 40 ve 41 hükmüne göre sâfi kurum kazancı tespit edilmektedir.

Factoring şirketinin gelirleri finansman faizi olarak da adlandırılan faiz,^{21/22} komisyon,²³ teminat (delkredere) harcı,²⁴ refinansman ücretinden oluşur.²⁵ Bu kazançlar 193 sayılı Kanun hükümlerine göre menkul sermaye iradı veya serbest meslek kazancı niteliğinde bulursa da sermaye şirketi olan factoring şirketleri kurumlar vergisi yükümlüsü olduklarından ticari kazançla ilişkin hükümlere göre vergilendirilirler.²⁶

¹⁹ RG. 21/06/2006, S. 26205.

²⁰ RG. 06/01/1961, S. 10700.

²¹ Toroslu, s. 51; Uzun, Kazmacı, s. 80.

²² Özakman, 1989, s. 82; Saraç, s. 67; Toroslu, s. 51; Onursal, s. 69: *"finansman faizi, alacakların vadesinden önce, ön ödeme veya iskonto yoluyla müşteriye finansmanı sağlandığında, ödeme tarihi ile alacağın tahsil tarihi arasındaki süre için banka ticari hesap faizi oranında ödenen tutardır."*

²³ Komisyon, factoring şirketinin factoring sözleşmesi uyarınca müşterisine sunulan hizmetler için ödenen tutardır. Bkz. Akkanat, s. 906; Kocaman, 1992, s. 37; Akyol, 2001, s. 26; Özakman, 1989, s. 82.

²⁴ Gerçek factoringde riskin tümünü üstlenen factoring şirketine, factoring komisyonu yanında fatura değerinin % 0,2 ile 0,4'ü arasında teminat (delkredere) harcı ödenmektedir. Bkz. Kocaman, 1992, s. 31; Yılmaz, s. 59.

²⁵ Oranlı, s. 51: *"Refinansman ücreti, factoring sözleşmelerinde riskin üstlenilmediği ve ön ödeme yapılmasının öngörüldüğü hallerde, alacağın borçlu tarafından ödenmemesi durumunda, müşteriye verilen ön ödeme bedelinin geri istenilmesi halinde talep edilen ücrettir."*

²⁶ Oranlı, s. 50.

Factoring sözleşmesinin karşı tarafı olan müşteri, mal satışı veya hizmet ifası sonucunda doğan vadeli alacağını factoring şirketine devrederek factoring hizmeti talep eden gerçek veya tüzel kişilerdir.²⁷ Müşteri çoğunlukla ticari işletme sahibi gerçek kişi tacirler veya şahıs şirketleri ya da sermaye şirketleri olsa da, bir ticari işletmeye sahip olmayan esnaf veya çiftçi gibi gerçek kişiler veya diğer tüzel kişiler de factoring sözleşmesinin tarafı olabilirler.²⁸ Müşterinin gerçek kişi olması durumunda 193 sayılı Kanun m. 1 hükmü gereğince gelir vergisi yükümlülüğü söz konusu iken, tüzel kişi olması durumunda 5520 sayılı Kanun m. 1/1 hükmü gereğince kurumlar vergisi yükümlülüğü bulunmaktadır.

Mükelleflerin ticari kazancının tespitinde 193 sayılı Kanun m. 40 hükmünde yer alan indirilebilecek giderler dikkate alınmaktadır. Müşteri tarafından factoring şirketine ödenen faiz, komisyon, teminat harcı ve diğer ücretleri, gelir vergisi veya kurumlar vergisine ilişkin sâfi kazancın tespitinde gider olarak indirilebilir. Müşterilerin factoring sözleşmeleri gereğince ödedikleri faiz, komisyon ve harca ilişkin tutarlar ticari kazançların elde edilmesi ve idame ettirilmesi amacıyla ödendiğinden, gelir ve kurumlar vergisi matrahı belirlenirken gider olarak gösterilebilirler.²⁹

Uygulamada factoring şirketine devredilmiş olan ve şirketin aktifinde yer alan alacakların 213 sayılı Kanun m. 281 maddesi uyarınca kayıtlı değeri üzerinden değerlendirilmesi yapılır.³⁰ Factoring işlemlerinde, factoring şirketine devredilen alacağın % 80 ila %90'ı devir anında,³¹ kalan kısmı ise alacağın vadesinde tahsil edilmesi üzerine faiz, komisyon ve harçlar mahsup edildikten sonra müşteriye ödenmektedir.³² Faiz ve komisyon gelirleri ile tüm diğer gelir ve giderler tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilir. Dolayısıyla muhasebeleştirme için faizin tahsili beklenilmemektedir. Factoring işlemlerine başladığında müşteriye düzenlenen faturada yer alan faiz, komisyon ve hizmet bedeli de tahakkuk esasına göre vergilendirilmektedir.³³ Buna göre, factoring sözleşmesi gereğince müşteriye ödenen ön ödeme tutarı üzerinden hesaplanan faizlerin vadesi bir

²⁷ Toroslu, s. 9; Saraç, s. 56-57; Uzun, Kazmacı, s. 49; Şener, s. 7.

²⁸ Saraç, 56; Uzun, Kazmacı, s. 49.

²⁹ Oranlı, s. 51.

³⁰ Oranlı, s. 55; Vedat Ekeril/Fevziye Çağran Kalıpçı, "Türkiye Muhasebe Standartlarının Factoring Muhasebe İşlemlerine Etkileri Ve Uygulamada İskontolu Factoring İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi", C. 12, S. 30, 2016, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ss. 213-236, s. 226;

³¹ Akkanat, s. 908; Özakman, 1989, s. 84; Akyol, s. 25-26.

³² Özdemir, s. 200; Uzun, Kazmacı, s. 81.

³³ Ekeril/Çağran, s. 226; "TMS 39'a göre faiz ve komisyon gelirleri, kalan anapara bakiyesi ile beklenen ömrü boyunca elde edilecek tahmini nakit girişlerini söz konusu varlığın kayıtlı değerine indirgeyen efektif faiz oranı nispetinde ilgili döneme tahakkuk ettirilmektedir.". Aksi yönde görüşü içerecek karar için bkz. Danıştay 4. Dairesi'nin 01/06/2023 tarih ve E. 2020/1622, K.2023/3191 (UYAP, E.T. 13/07/2024).

sonraki döneme sirayet etse dahi, dönemsellik ilkesi gereği o yılın kazancı olarak beyan edilmesi gerekmektedir.³⁴

Bir alacağın vadesinde tahsil edilememesi veya ileride tahsil edilip edilemeyeceğinin şüpheli görülmesi halinde 213 sayılı Kanun m. 323 gereğince şüpheli alacakların normal alacaklar arasından çıkarılmasına izin verilmektedir. Tahsili şüpheli hale gelmiş alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir. Müşterinin vadeli alacaklarının devralındığı faktoring sözleşmelerinde de devrolunan alacakların tahsil edilememesi durumu ile karşılaştırılabilir. Faktoring sözleşmesinde devredilen alacağın tahsil edilmeme riskinin üstlenilmediği gerçek olmayan faktoring işleminde tahsil edilemeyen alacak müşteriye rücu edilmektedir. Bu sebeple bir görüş faktoring şirketi tarafından şüpheli alacak için karşılık ayrılmasına gerek olmadığını savunmaktadır.³⁵ Bu görüşe göre, değersiz alacağın zarara kaydedilmesi ve 213 sayılı Kanun m. 323'e göre şüpheli alacaklar için karşılık ayırma hakkı müşteride olacaktır. Fakat ödenmeme riskinin faktoring şirketi tarafından üstlenildiği gerçek faktoring işlemlerinde şüpheli ve değersiz alacak karşılığı ayırma hakkı faktoring şirketinde bulunmaktadır.³⁶ Bize göre, faktoring şirketlerince gerçek faktoring, gerçek olmayan faktoring ayırımı yapılmaksızın değersiz alacak ve şüpheli alacak karşılığı ayrılmalıdır. Zira faktoring sözleşmesinin temelinde yer bulan alacağın devri işlemi, alacağı devreden ile devralan arasında yapılan sözleşmeye dayanan bir tasarruf işlemidir.³⁷ Faktoring sözleşmesi çerçevesinde devredilen alacak hakkı müşterinin mal varlığından faktörün mal varlığına geçer. Tasarruf hakkı uhdesine geçen alacaklar için tahsil edilememe durumunda faktoring şirketince şüpheli alacaklara ilişkin karşılık ayrılabilir veya zarar kaydedilebilir (213 sk. m. 322 ve 323).³⁸

2. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Yükümlülüğü

Factoring şirketleri, işlemleri sonucunda müşterilerinden tahsil edilen para üzerinden banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV) ödemektedirler. Faktoring işlemleri, 5411 sayılı "Bankacılık Kanunu"³⁹ ile bankacılık faaliyetleri arasında sayılmış ve Bankacılık Düzenleme ve

³⁴ Taner Sarısoy, "Factoring İşlemleri ve Vergilendirilmesi", S. 78, Ekim-Kasım, 2005, Vergi Raporu, ss. 22-29, s. 28.

³⁵ Ekergil/Çağırın, s. 232; Oranlı, s. 56.

³⁶ Ekergil/Çağırın, s. 232; Oranlı, s. 56.

³⁷ Nurcihan Dalcı, "Müstakbel Alacakların Toptan Devri", Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan, C. I, 2013, ss. 749-767, s. 750; Eren, 2023b, s. 1362.

³⁸ Bu konuda farklı görüşler için bkz. Sarısoy, s. 28. Danıştay 4. Dairenin istikrar kazanmış içtihadına göre, faktoring şirketlerinin şüpheli alacaklar için karşılık ayırmasının vergi dairelerince kabul edilmemesi üzerine tahakkuk eden kurumlar vergileri için açılan davalarda, mahkemelerce faktoring işleminin gerçek faktoring, gerçek olmayan faktoring olup olmadığı hususunda ayırım yapılmaksızın verilen kabul kararlarının onandığı görülmektedir. Bkz. anılan Dairenin 06/12/2021 tarih ve E. 2020/1622, K. 2023/3191, 28/03/2022 tarih ve E.2018/5431, K. 2022/1870 sayılı kararları.

³⁹ RG. 01/11/2005, S. 25983.

Denetleme Kurulu (BDDK) ile ilişkilendirilerek, faktorlerin faaliyetleri sonucunda alınan paralar BSMV'ye⁴⁰ tabi tutulmuştur.

6802 sayılı Gider Vergisi Kanunu m. 28'e göre BSMV'de vergiyi doğuran olay, banka ve sigorta şirketlerinin finansal kiralama dışında bütün işlemleri için alınan paralardır. BSMV'nin yükümlüleri, hizmetlerinden faydalanan kimselere bu vergiyi hizmet bedeliyle yansıtırlar.⁴¹

Doktrinde bir görüş,⁴² faktoring işlemlerinin bir kredi işlemi olduğunu kabul ederek, faktoring şirketlerinin BSMV'nin yükümlüsü sayılması gerektiğini savunmakta iken bu görüşün karşısında yer alan görüş,⁴³ hukuki yapıları ve işlemleri itibarıyla faktoring işlemlerinin salt kredi işlemi olarak kabul edilemeyeceği gerekçesiyle faktoring işlemlerinin katma değer vergisine (KDV) tabi olması gerektiğini savunmaktadırlar.

Daha önce açıklandığı gibi, faktoring sözleşmeleri karma sözleşme olarak, birden fazla işlevi bünyesinde bulundurmaktadır. İş görme işlevi, faktoring sözleşmesine diğer sözleşmelerden ayırıcı bir özellik vermektedir. Bu işlevin yanı sıra finansman işlevi ile teminat işlevi de tarafların iradesine göre, faktoring sözleşmesinde yer alabilmektedir.

Öte yandan her ne kadar gerçek olmayan faktoring işlemi ödünç (kredi) olarak nitelendirilebilirse de gerçek faktoring işleminin ödünç (kredi) olarak nitelendirilmesi mümkün görünmemektedir. 6802 sayılı Kanun m. 28'deki düzenlemede BSMV'ye tâbi olanlar arasında faktoring şirketi sayılmadığı gibi, 5411 sayılı Kanun m. 48 hükmünde kredi işlemleri arasında faktoring işlemi sayılmamıştır⁴⁴. Ayrıca vergi hukuku bakımından işlemlerin biçimlerinden ziyade, içeriğinin ele alınması ve faktoring işlemlerinin bütün fonksiyonları dikkate alınarak vergilendirilmeleri gerekmektedir. Faktoring işlemlerinde finansman işlevi yanında işgörme ve teminat işlevlerine de yer verilmekte iken, sadece finansman işlevi ele alınarak faktoring şirketlerinin

⁴⁰ Maliye Bakanlığı, faktoring işlemleri neticesinde elde edilen hasılatın, BSMV'ye tabi olacağı konusunda görüş bildirmiştir. (Bkz. 15/06/2020 tarihli ve 66813766-180[6802-2019/2]-163477 sayılı özelge.) ana metinde de öyle tercih edilmiş. Yeknesaklık.

⁴¹ Oranlı, s. 57.

⁴² Özdemir, s. 204-205; Toroslu, s. 55; Onursal, s. 79: *"henüz doğmamış alacaklar için verilen avansa faiz yürütülürse bu işlemin kredi unsurlarını taşıyacağı, verilen avansın malını satan müşteri açısından vadesinden önce çekilen parası olduğu, burada da iskonto esasına dayalı kısa vadeli kredi işlemine benzer bir uygulama ortaya çıktığı belirtilmiştir."*; Sarısoy, s. 28, Ekeril/Çağırın, s. 226.

⁴³ Ahmet Erol, "Faktoring İşleminin Vergisel Boyutu ve Karşılaşılan Sorunlar", <https://www.turmob.org.tr/ekutuphane/detailPdf/a5f09d06-2606-4ec6-9710-59e25bf7853a/faktoring-islemlerin-vergisel-boyutu-ve-karsilasilan-sorunlar>, ET. 03/07/2024; Oranlı, s. 59.

⁴⁴ Belirtmek gerekir ki, 5411 sayılı Kanun m. 4/1-r hükmüne göre bankalar faktoring işlemleri gerçekleştirebilmekte olup, 6361 sayılı Kanun m. 2/2 hükmü gereğince bankalar tarafından yürütülen faktoring işlemleri bu Kanun hükümlerine tabidir.

bankacılık muamelelerinden birini devamlı olarak yaptığı gerekçesiyle BSMV'ne tabi tutulması, ekonomik yaklaşım⁴⁵ ilkesine aykırı düşer.

Verginin yasallığı ilkesi gereği, bir verginin yükümlüsünün yasada açıkça gösterilmesi gerekmektedir. BSMV'nin yükümlülerine benzer olduğu gerekçesiyle faktoring şirketlerinin bu vergiye tabi kılınması, kıyas yolu ile yükümlülük tesis edilmesi anlamına gelir. Nitekim 6802 sayılı Kanun m. 28'de açıkça faktoring işlemine yer verilmemektedir.

Uygulamada, BSMV'nin müstakar haline gelmiş olmasının sebebi, şüphesiz %5'lik vergi oranı ile KDV'den daha az maliyette olmasıdır. Ancak, faktoring işlemleri 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu⁴⁶ m. 1'de yer alan işlemler arasında yer almaktadır. Şayet, faktoring işlemlerinin teşvik edilmesi isteniyorsa, Kanununda özel düzenleme yapılarak, özel oran belirlenmelidir. Kanaatimizce faktoring işlemlerinin BSMV'ye değil, KDV'ye tâbi olması gerekmektedir.

3. Damga Vergisi Yükümlülüğü

488 sayılı Damga Vergisi Kanunu⁴⁷ m. 1 gereğince, kişilerin yazılı bir şekilde düzenlediği ve imzaladığı sözleşmeler damga vergisinin konusunu oluşturur. Bu Kanun'a ekli I sayılı Tablo'da yazılı kâğıtlar damga vergisine tabi tutulmaktadır. 6361 sayılı Kanun m. 38/2'de⁴⁸ faktoring sözleşmeleri için yazılı şekil şartı öngörülmüştür. 488 sayılı Kanun m. 4'te bir kâğıdın damga vergisine tabi tutulup tutulmayacağına anlaşılmaması için o kâğıdın mahiyetine bakılacağı düzenlenmiştir. 488 sayılı Kanun'a ekli I sayılı Tablo'ya göre faktoring sözleşmeleri gereğince yapılan işlemler sonucunda damga vergisine konu olabilecek kâğıtlar, faktoring sözleşmesi, kefalet sözleşmesi, ek sözleşme, alacak bildirim formu ve limit onay bildirimidir.⁴⁹

488 sayılı Kanun eki I sayılı Tablo'nun "I. Akitlerle ilgili kâğıtlar" başlıklı kısmının, m. A/1'e göre belli parayı ihtiva eden sözleşmeler ve temliknameler damga vergisine tabi tutulmuştur. Bu noktada faktoring sözleşmeleri çerçevesinde alacakların devredilmesinin temlikname niteliğinde olup olmadığı ve bu çerçevede damga vergisine tabi tutulup

⁴⁵ Mualla Öncel/Ahmet Kumrulu/Nami Çağan, Vergi Hukuku, 32. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2023, s. 24: "Ekonomik yaklaşımın vergi hukukundaki anlamı vergiyi doğuran olayın belirlenmesinde ve vergi kanunlarının yorumlanmasında tarafların yapmış oldukları hukuki biçimlerin ötesine geçip olayın gerçek ekonomik ve içeriklerin esas alınmasıdır."

⁴⁶ RG. 02/11/1984, S.18563.

⁴⁷ RG. 11/07/1964, S. 11751.

⁴⁸ 6361 sayılı Kanununun 38/2. maddesinde 7247 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonucunda, faktoring sözleşmelerinin Kurulca belirlenen usullerde elektronik ortamda yapılabileceği düzenlenmiştir. Bu hükme dayanılarak BDDK tarafından hazırlanan Yönetmelik ile faktoring şirketlerince müşterinin kimliğinin uzaktan tespit edilmesinin ardından bir bilişim veya elektronik cihaz kullanılarak yazılı şeklin yerine geçecek sözleşme ilişkisi kurulmasına dair usul ve esaslar düzenlenmiştir.

⁴⁹ Oranlı, s. 62.

tutulamayacağı incelenmelidir. Daha önce belirtildiği gibi,⁵⁰ faktoring sözleşmeleri müşterinin alacaklarının devri, faktorün finansman sağlama ve işgörme edimleri ile üçüncü kişi müteselsil kefillerin beyanlarının yer aldığı karma bir sözleşmedir.⁵¹ Faktoring sözleşmesi ile müşterinin mevcut ve gelecekteki alacaklarının tamamı faktoring şirketine önceden ve toptan devredilmektedir.⁵² Dolayısıyla faktoring sözleşmesinde müşterinin alacaklarının toptan devrine ilişkin kısmı tasarruf işlemi niteliğindedir.⁵³ Toptan devrin tasarruf işlemi olmasının bir sonucu olarak müşterinin doğmuş ve doğacak alacak hakları devralan faktoring şirketinin malvarlığına geçer.⁵⁴ Bu bakımdan faktoring sözleşmesi aynı zamanda temlikname (alacağın devri) niteliğindedir.⁵⁵ Buna göre faktoring sözleşmeleri çerçevesinde yapılan alacağın devri işlemlerin damga vergisine tabi tutulacağı düşünülebilirse de, damga vergisinden istisna edilen kağıtların düzenlendiği 488 sayılı Kanun II Sayılı Tablo'sunun "IV Ticari ve medeni işlerle ilgili kağıtlar" başlıklı kısmına 12/06/2002 tarihli ve 4761 sayılı Kanun m. 6 ile eklenen 20. maddesinde, "faktoring şirketlerinin müşterileriyle yaptıkları faktoring sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen diğer kâğıtlar"da sayılmış olup buna göre, faktoring sözleşmeleri gereğince devredilen alacaklara ilişkin temlikname, ek sözleşme, kefalet sözleşmesi için damga vergisi alınmamaktadır.⁵⁶ Ayrıca, 2008/6 sayılı Tebliğ ile de faktoring şirketlerinin ihracat sayılan ve döviz kazandırıcı hizmetleri sonucunda aldıkları paralar damga vergisinden istisna edilmiştir.⁵⁷

⁵⁰ Bkz. I.A.

⁵¹ Oranlı, s. 62.

⁵² Yılmaz, s. 58-59.

⁵³ Dalcı, s. 750; Özakman, 1989, s. 71; Şener, s. 21; Uzun, Kazmacı, s. 118.

⁵⁴ Eren, 2023b, s. 1362; Şener, s. 35. Aksi yönde görüş için bkz. Özakman, 1989, s. 71, "gelecekte doğacak alacakları bakımından faktoring sözleşmesinin taahhüt işlemi niteliğinde olduğu ve alacak doğduğunda münferit bir sözleşme ile faktore devri gerektiği" belirtilmektedir.

⁵⁵ Oranlı, s. 63.

⁵⁶ Danıştay 9. Dairesi'nin 16/03/2023 tarih ve E. 2021/4232, K.2023/801: "*Vergi Mahkemesince, faktoring şirketlerinin müşterilerle imzaladıkları faktoring sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen diğer kâğıtların damga vergisinden istisna olduğu, temlik sözleşmesine istinaden alacağın teminatı olarak ipotek tesisine ilişkin belgeler nedeniyle damga vergisi tahakkuk ettirilmesinde hukuka uygunluk bulunmadığı yönündeki kararı onanmıştır.*"(UYAP, ET.20/07/2024).

⁵⁷ RG.05/12/2008, S. 27075. "İhracat, Transit Ticaret, İhracat Sayılan Satış Ve Teslimler İle Döviz Kazandırıcı Hizmet Ve Faaliyetlerde Vergi, Resim Ve Harç İstisnası Hakkında Tebliğ (İhracat: 2008/6)", ayrıca bu konuda verilen özelgeler için bkz. 16/07/2019 tarih ve **64597866-155.01-13839 sayılı özelge**: "Bankalar tarafından gerçekleştirilen faktoring işlemleri nedeniyle düzenlenen sözleşmelerde damga vergisi ödenmeyeceği belirtilmiştir.", 15/09/2015 tarih ve 97895701-140[38-2014/172]-81217 sayılı özelge: "Faktoring sözleşmesinden kaynaklanan işlemlerin yerine getirilmesi amacıyla düzenlenen borç tasfiye sözleşmesi ve ibranamenin harç ve damga vergisine tabi olup olmadığı hakkında verilen özeldede faktoring sözleşmesi haricinde yapılan bu sözleşmenin damga vergisine tabi olduğu belirtilmiştir."

C. FAKTORİNG SÖZLEŞMELERİNDE DEVREDİLEN VERGİSEL YÜKÜMLÜLÜKLER

Tarafların kendi iradelerine göre içeriğini belirledikleri faktoring sözleşmelerinde vergisel yükümlülüklerin devrine ilişkin koşullara da yer verilebilmektedir. Faktoring sözleşmelerinde genellikle sözleşmesinin imzalanması ve teminatların alınmasından kaynaklanan vergi, harç ve resimler ile masrafların müşteri tarafından ödenmesi kararlaştırılmaktadır.

Yukarıda açıklandığı üzere⁵⁸ faktoring şirketlerinin gelirleri üzerinden kurumlar vergisi ödenmekte olup anılan bu verginin müşteriye yansıtılması söz konusu değildir. Faktoring sözleşmelerinde müşterinin alacaklarının devri ile sağlanan finansman sebebiyle oluşan masrafların müşteriye ait olacağı koşullarına yer verilebilmektedir. Bu masraflara örnek olarak, alacağın devredildiğinin faktor tarafından borçluya bildirilmesi sebebiyle oluşan masraflar,⁵⁹ devredilen alacağın ödenmemesi durumunda müşteriye yapılan ön ödeme sebebiyle alacağın aslı ve ferilerine ilişkin oluşan zararın tazmini, devrolunan alacakların ve teminatlarının tahsili için ödenen vekâlet ücreti, yargılama giderleri ve diğer masraflar, müşterinin sattığı mala ilişkin sigorta primi ve masrafları gösterilebilir. Müşteri tarafından faktöre ödenen masrafların ise ticari kazancın belirlenmesine ilişkin hükümlere göre gider olarak beyanı mümkündür.⁶⁰ Yine müşteri gerçek olmayan faktoring işlemlerinde faktoring şirketine devrolunan alacağın tahsil edilmemesi durumunda faktoring şirketi tarafından alacağın tekrar kendisine devredilmesi ile 213 sayılı Kanun m. 322 ve 323 gereğince değersiz alacak ve şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir.⁶¹

Factoring işlemleri sebebiyle faktoring BSMV ödeme yükümlülüğünün bulunduğu yukarıda bahsedilmiş idi.⁶² Gider vergisi niteliğindeki BSMV hizmetten yararlanan kişilere yansıtılmaktadır. Faktoring sözleşmelerinde de faktor tarafından ödenen bu verginin müşteri tarafından faktöre ödeneceği düzenlenmektedir.⁶³

⁵⁸ Bkz. I.B.1.

⁵⁹ Faktoring sözleşmelerinde alacağın faktora devrinin borçluya ihbarının faktoring şirketi tarafından yapılması durumunda ihbara ilişkin tüm masrafların müşteri tarafından tazmin edileceği düzenlenebilmektedir. Örnek faktoring sözleşmesi için bkz. <https://kapitalfaktoring.com.tr/Content/Dokuman/factoring-sozlesmesi.pdf>. E.T. 20/07/2024.

⁶⁰ Oranlı, s. 51.

⁶¹ Oranlı, s. 56,

⁶² Bkz. I.B.2.

⁶³ Faktoring sözleşmelerinde, “Müşteri, ayrıca faktor’a devir olunan alacakların tahsilatı veya finansmanın kullandırılmasında ya da sair ödemeler esnasında oluşacak banka masrafları ile bunların gider vergilerini de ödeyeceğini kabul eder.” şeklinde koşullara yer verilmektedir.

II. FAKTORİNG SÖZLEŞMESİNDEN DOĞAN VERGİSEL YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEVRİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. VERGİ HUKUKU VE SÖZLEŞME SERBESTİSİ İLKESİNİN SINIRLARI BAKIMINDAN

1. Vergi Yükümlülüğünün Devri

Devlet ve vergi mükellefleri arasındaki vergi ilişkisinden doğan hak ve ödevleri ele alan vergi hukukunun müessese ve işlemleri ekonomik hayatın işleyişi üzerine kurulmuştur.⁶⁴ Ekonomik hayata ilişkin işlemler ise daha çok özel hukuk alanında gerçekleşmektedir. Kişilerin özel hukuk alanında hak ve borçlarına ilişkin işlemlerin düzenlenmesi sözleşme serbestisi ilkesi temeline dayanmaktadır.

Vergilendirmeye ilişkin Anayasa⁶⁵ m. 73/3 hükmü ile verginin yasallığı ilkesi düzenlenerek vergi yükümlülüğünün kanun ile düzenleneceği hükmüne yer verilmiştir.⁶⁶ İrade özgürlüğüne dayanan sözleşme serbestisi ilkesi ise hukuk sistemimizde, gerek Anayasa m. 48/1, gerekse 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu⁶⁷ m. 26, 27 ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu⁶⁸ m. 23 gibi hükümler ile teminat altına alınmıştır. Devletin vergi hukukunu kullanarak, mülkiyet hakkını ve sözleşme özgürlüğünü ihlâl etmemesi gerekir.⁶⁹

Vergi hukuku, hukuk düzeninin sunduğu olanakların kullanılmasına ve kişilerin iktisadi özgürlüklerini serbestçe kullanmasına saygılı olmak zorunda⁷⁰ iken hukuk düzeninin tanıdığı düzenleme olanaklarının bu düzenle çatışan biçimde kötüye kullanımı kabul edilmemektedir.⁷¹ Özel hukuk kapsamındaki sözleşme serbestisinden faydalanılarak vergi yükünün

⁶⁴ Ersin Nazalı, “Vergi Hukuku-Özel Hukuk İlişkisi ve VUK’un 3. Maddesinde Yer Alan Ekonomik Yaklaşım İlkesinin Uygulanması”, Y. 16, S. 181, Ocak-2008, Yaklaşım, s. 102.

⁶⁵ RG. 09/11/1982, S. 17863.

⁶⁶ Anayasa m. 2, 10 ve 73 hükümleri vergilendirme ile ilgili en önemli hükümlerdir. Anayasanın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ve hukuki güvenlik ilkesi, 10. maddesinden alan kanuni eşitlik ilkesi, “Vergi Ödevi” başlıklı 73. maddesinde ise, Anayasal vergilendirme ilkeleri olan, “vergi gelirlerinin kamu giderlerinin karşılığı olması ilkesi”, “vergi adaleti ilkesi”, “vergilerin kanuniliği ilkesi” düzenlenmiştir.

⁶⁷ RG. 04/02/2011, S. 27836.

⁶⁸ RG. 08/12/2001, S. 24607.

⁶⁹ Yusuf Karakoç, “Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, C. 15, Özel Sayı, 2013, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 1259-1308, s. 1260.

⁷⁰ Mustafa Akkaya, “Vergi Borcunu Etkileme Çabalarının Anayasal Vergilendirme İlkeleri Karşısında Konumu,” Vergiden Kaçınmanın Önlenmesi, ed. Billur Yaltı, Beta, İstanbul, 2014, ss. 25-44, s. 38.

⁷¹ Akkaya, s. 40.

azaltılması veya ortadan kaldırılması 213 sayılı Kanun⁷² m. 3/(B)'de düzenlenen ekonomik yaklaşım ilkesi ile engellenmeye çalışılmaktadır.

Öte yandan hukukumuzda Anayasa m. 13 esas alınarak temel hak ve özgürlükler arasında sayılan sözleşme serbestisinin özüne dokunulmamak koşuluyla genel sınırlamalar getirilmiştir. Sözleşme serbestisi ilkesine getirilen başlıca sınırlama 6098 sayılı Kanun m. 27'de düzenlenmiştir.⁷³ Bu düzenlemede yer alan sınırlardan biri de kanunun emredici hükümlerine aykırı sözleşme içeriğinin kesin hükümsüzlük yaptırımına tabi olmasıdır.

213 sayılı Kanun m. 8/3'de, vergi mükellefiyetine ve sorumluluğuna ilişkin özel hukuk sözleşmelerinin vergi dairelerini bağlamayacağı düzenlenmiştir. Bu maddeye göre vergi kanunlarında öngörülen istisnai durumlar dışında vergi sorumluluğu ve vergi yükümlülüğünün devri mümkün değildir. Sözleşme ile vergiye ilişkin sorumluluğun devri kararlaştırılsa da vergi daireleri kanunda tanımlanan vergi sorumlusuna başvurur ve verginin zamanında ödenmemesi dolayısıyla vergi sorumlusu hakkında işlem yapılır.⁷⁴ Vergi hukukuna hâkim olan ekonomik yaklaşım ilkesi vergi ödevlisi ile üçüncü kişi arasında yapılan sözleşme ile vergi yükümlüsünün değiştirilmesine imkân vermemektedir.⁷⁵

213 sayılı Kanun m. 8/3 hükmünün sözleşmenin geçerliliğine etkisi yönünden farklı iki görüş bulunmaktadır. Bir görüş, vergi sorumluluğu ve yükümlülüğünün devrine dair özel hukuk sözleşmelerinin özel hukuk bağlamında geçerli olduğu, ancak vergi dairesi bakımından geçerli olmadığı yönündendir.⁷⁶ İkinci görüş ise böyle bir sözleşmenin taraflar bakımından da geçerli olmayacağını ileri sürmektedir.⁷⁷ 6098 sayılı Kanun m. 27'de yer alan, "*kanunun emredici hükümlerine aykırı sözleşmelerin geçersiz olacağı*" hükmü sebebiyle vergi dairesini bağlamayan bu gibi sözleşmelerin adliye mahkemelerinde de hükümsüz sayılacağı belirtilmektedir.

Bize göre, vergi yükümlülüğü ve sorumluluğuna dair kişiler arasında yapılan sözleşmeler iç ilişkide geçerlidirler ve özel hukuk bağlamında öngörmüş oldukları sonuçları doğururlar. Sözleşme ilişkisi ile doğan borç ilişkisi nispi nitelikte olup yalnız taraflar için hüküm ifade edeceğinden mükellefiyet ve vergi sorumluluğuna ilişkin bir sözleşmede üçüncü kişi konumunda olan vergi idaresini bağlayıcı etkisinin olmayacağı tabiidir.

⁷² RG.10/01/1961, S. 10703.

⁷³ Türk Borçlar Kanunu'nun "kesin hükümsüzlük" başlıklı m. 27/1'e göre; "Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür".

⁷⁴ Sadık Kırbaş, Vergi Hukuku Temel Kavramlar İlkeler ve Kurumlar, 21. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2018, s. 64-65.

⁷⁵ Gülşen Güneş, Verginin Yasallığı İlkesi, 3. Baskı, XII Levha, İstanbul, 2011, s. 168.

⁷⁶ Gülşen Güneş, "Vergi Yükümlülüğüne Ya da Vergi Sorumluluğuna Yönelik Özel Hukuk Sözleşmelerinin Vergi Dairesi Açısından Bağlayıcılığı", C. 68, S. 7-8-9, İstanbul Barosu Dergisi, 1993, ss. 594-609, s. 596; Mustafa Akkaya, "Özel Hukuk Sözleşmesinde Yer Alan Vergisel Hükümlerin Geçerliliği Sorunu", Y. 8, s. 95, Kasım 2000, Yaklaşım, ss. 145-151, s. 151; Doğan Şenyüz, Vergi Hukuku Açısından Özel Hukuk Sözleşmeleri, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2002, s. 32.

⁷⁷ Öncel/Kumrulu/Çağan, s. 73; Nazalı, s. 106.

Yargıtay'ın da kararlarında sözleşme ile kararlaştırılan vergiye ilişkin hükümlerin taraflar arasında geçerli olacağı belirtilmektedir.⁷⁸

Ayrıca vergi hukukundaki emredici hükümler hazinenin amme alacağını elde etmesini sağlayacak temel konulardır. Danıştay'ın kararında da, 213 sayılı Kanun m. 8/3'de mükellefiyete veya vergi sorumluluğuna ilişkin sözleşmelerin vergi dairesini bağlamayacağı hükme bağlandığından mükellefiyetin tayininde taraflarca kararlaştırılan özel koşulların esas alınmayacağı belirtilmiştir.⁷⁹ Vergi hukukunun ekonomik yaklaşım ilkesini esas aldığı bu maddede, vergi hukuku özel hukukun işlemlerini yok saymamakta sadece bu sözleşmelerin vergisel anlamda sonuç doğurmadığını ifade etmektedir. Böyle bir sözleşme mevcut olsa da yükümlü ya da sorumlu vergi idaresine karşı ödevlerini yerine getirmek durumundadır. Ancak özel sözleşme çerçevesinde iç ilişkide bunu yüklenmiş olan kişiye rücu edilebilir.⁸⁰

Factoring sözleşmeleri standart tip sözleşme kullanılması yönüyle genel işlem koşulları içermektedir. Genel işlem koşulunda müşteri aleyhine koşul içeren hükmün müşteriye açıklaması, özellikle aleyhine olan hükümler hakkında dikkatlerini çeken bir bilgilendirme yapılması gerekir. Aksi halde sözleşme hükmünün sözleşmeye dâhil olmadığı itirazı ile karşılaşılabılır (6098 sk. m. 21).⁸¹ Müşteri ile müzakere edilerek üzerinde tartışılan factoring sözleşmesi hükümlerinin bireysel sözleşmeye dönüştüğü kabul edilebilir. Sözleşmede vergi yükümlülüğünün müşteriye devredilmesine ilişkin hükmün müşteri ile tartışılarak bireysel sözleşmeye dönüştüğünün kabulü için yalnızca sözleşme üzerine tartışıldığı kaydının düşünülmesi yeterli olmayıp gerçekten tartışıldığı sonucuna varılması gerekir. Bunun için müşterinin faktor karşısında güçlü ve etkin bir kuruluş olması, bilgi ve birikimi, profesyonel destek sağlaması gibi müzakere gücüne etki eden hususların değerlendirilmesi gerekir.⁸² Buna göre factoring

⁷⁸ Yargıtay 19. HD., T. 10/10/2013, E.2013/262, K.2013/15810; “Sözleşme ile kararlaştırılmadığı halde KDV bedelinin satış bedeline ilave edilmesinin hukuki dayanağı bulunmamaktadır.”; Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 11/04/1989 tarih, 1989/533 E, 1989/2502 K sayılı kararında da aynı hususlara değinilerek bir satış ilişkisinde satış bedeli ödenip, hukuki ilişki sona erdikten sonra satıcının, alıcıdan ayrıca KDV talebinde bulunamayacağı belirtilmiştir. Diğer kararlar için bkz. Yargıtay 19. HD, T. 17/05/2012, E. 2012/2914, K. 2012/8351, Yargıtay 19. HD, T. 24/11/2011, E. 2011/4778, K. 2011/14707, Yargıtay 19. HD, T. 11/04/2011, E.2010/9130, K.2011/4737.(UYAP E.T. 17/07/2024).

⁷⁹ Danıştay 9. D., T. 30/12/1976, E. 1828/4057. (Güneş, s. 602).

⁸⁰ Şenyüz, s. 34.

⁸¹ Uzun, Kazmacı, s. 69; Yargıtay 11. HD., T. 04/10/2016, E. 2016/7538, K. 2016/7764 sayılı Kararında; “davacının imzalı beyanı ile sözleşmenin ayrıntılı olarak incelendiğinin belirtildiği, sözleşmenin içeriğinin öğrenilmesi için zaman ve imkan sağlandığının anlaşıldığı durumlarda banka tarafından sözleşme hükmü hakkında yeterli bilgilendirme yapıldığının kabul edildiği anlaşılmaktadır.”

⁸² Sirmen, s. 115: “Müşterinin genel işlem şartları hakkında tam bir bilgi sahibi olarak bunları kabul ettiği girişimci tarafından kanıtlanmadıkça, genel işlem şartlarının global olarak kabul edildiği, yani, okunmadan ve tam bilgi sahibi olmadan, okunsa da anlamadan imzalandığı kabul edilir.”; Atamer, 2010, s. 74; Aydoğdu/Kahveci, s. 269.

sözleşmelerinde yer alan bazı vergisel yükümlülüklerin müşteri tarafından karşılanacağına ilişkin hükümlerin bireysel sözleşmeye dönüştüğü kanaatine varılırsa vergilendirmeye ilişkin ilkelere aykırı olduğu ve sözleşme serbestisi ilkesinin sınırlarının aşıldığı kabul edilmez.

2. Vergi Cezalarının Devri

Factoring sözleşmeleri ile faktor aleyhine tahakkuk edecek vergi cezalarının ödenmesinden müşterinin sorumlu olduğuna ilişkin hükümlere yer verildiği görülmektedir.⁸³

Bilindiği gibi, Anayasa m. 38'de yerini bulan şahsilik ilkesi ceza hukukunun en temel ilkelerindendir. Bu ilkeye göre bir kişi sadece kendi eylemlerinden sorumludur.⁸⁴ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda⁸⁵ şahsilik ilkesini düzenleyen hüküm ise m. 20/1'dir. Mutlak bir şekilde kabul gören bu ilke, ceza hukukunda konusu suç olan bir eylem sebebiyle eylemin faili olan kişinin dışında başka bir kişinin cezalandırılmasını yasaklar.⁸⁶

Şahsilik ilkesi kabahatler ve bu çerçevede vergi hukukunda yer alan vergi cezaları bakımından da geçerlidir. Vergi Ceza Hukukunun yaptırımları, vergi kabahatleri ile vergi suçlarıdır. 213 sayılı Kanun'da düzenlenen vergi kabahatleri, vergi ziyai, genel usulsüzlük ve özel usulsüzlük cezalarıdır. Bu cezalar idari nitelikteki para cezalarıdır. 213 sayılı Kanun m. 333'de, tüzel kişilerin faaliyetlerinin görülmesi sırasında oluşacak vergi kabahatleri sebebiyle vergi cezasının tüzel kişi adına kesileceği düzenlenmiştir.⁸⁷ Bu düzenleme, 4721 sayılı Kanun'un m. 50'de yer alan tüzel kişinin yetkili organları tarafından yapılan hukuki işlemler ile hukuka aykırı filleri de olmak üzere bütün fiillerden tüzel kişinin sorumlu olacağına ilişkin kural ile de uyumludur. Factoring sözleşmeleri bakımından bu hükümler, vergi cezaları veya diğer idari para cezalarının tüzel kişiliği bulunan factoring şirketi adına tahakkuk ettirilerek uygulanmaktadır.

⁸³ Factoring Sözleşmelerinde; “Müşteri her ne sebeple olursa olsun tahakkuk ettirilebilecek cezaları ile faizlerinin ve bircümle ferilerinin, hukuki ve cezai sorumluluklarının tarafına ait olduğunu gayrikabili rücu beyan ve ikrar etmekte, bu nedenlerle mevzuat hükümleri uyarınca da olsa FAKTOR'un sorumluluğuna başvurulması ihtimalinde, FAKTOR'u özel ya da kamu kurum ve kuruluşları, resmi daireler, merciler mahalli idareler karşısında bu cezai ve hukuki sorumluluklardan, ferilerinden, dava ikamesi ve hüküm istihsaline gerek kalmaksızın, açılmış davaların sonuçlarını beklemeksizin derhal kurtarmayı taahhut, garanti etmektedir.” şeklinde koşullara yer verilebilmektedir.

⁸⁴ Veli Özer Özbek/Koray Doğan/Pınar Bacaksız, Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Baskı, Seçkin, Ankara, 2022, s. 76.

⁸⁵ RG. 12/10/2004, S. 25611.

⁸⁶ Murat Batı/Uğur Hakan Gafar, “Vergi Ceza Hukukunda ‘Ne Bis in Idem’ İlkesi: Sorumluluk Hükümleri Açısından Farklı Bir Bakış”, 2020; 64, Maliye Çalışmaları Dergisi, ss. 15-29, s. 24.

⁸⁷ Benzer düzenleme için bkz. Kabahatler Kanunu m. 8/1: “Organ veya temsilcilik görevi yapan ya da organ veya temsilci olmamakla birlikte, tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde görev üstlenen kişinin bu görevi kapsamında işlemiş bulunduğu kabahatten dolayı tüzel kişi hakkında da idarî yaptırım uygulanabilir.”

Ancak faktoring şirketi adına kesilen bu cezaların, faktoring sözleşmesi ile müşteriye yükletilmesi mümkün görünmemektedir. Yukarıda 213 sayılı Kanun m. 8/3 hükmünde mükellefiyet ve vergi sorumluluğuna ilişkin sözleşmelerin vergi dairesini bağlamayacağı kuralı açıklanmış idi. Bu hükmün aksi yorumundan yola çıkılarak vergi sorumluluğunun sözleşme ile devri halinde bunun vergi dairesini bağlamasa da iç ilişkide sözleşmenin taraflarına rücu edilebileceği kabul edilmektedir. Ancak, idari cezalar bakımından cezaların şahsiliği ilkesi, faktor adına kesilen cezanın sözleşme ile müşterinin sorumluluğuna bırakılmasına ve rücu edilmesine engel olmaktadır.⁸⁸

Genel işlem koşulu içeren faktoring sözleşmelerinde vergi cezalarının müşteriye devrine ilişkin koşullar, müşterinin kabulü ile sözleşmenin içeriğine dâhil olduğu veya üzerinde müşteri ile müzakere edilerek bireysel sözleşmeye dönüştüğü kabul edilebilirse de, kanunun emredici kurallarına, ahlaka kişilik haklarına, kamu düzenine aykırı sözleşme kuralları kesin olarak hükümsüz⁸⁹ sayıldığından diğer hususlara bakılmaksızın geçersiz olduğu kabul edilmelidir. Dolayısıyla faktoring sözleşmesinde yer alan böyle bir hükmün emredici hukuk kurallarına aykırılık oluşturması sebebiyle hükümsüzlüğüne karar verilebilir (6098 sk. m. 27).

B. Genel İşlem Koşulları Bakımından

6098 sayılı Kanun m. 20-25’de genel işlem koşullarının denetlenmesine ilişkin hükümlere yer verilmiş olup bu hükümler emredici hukuk kurallarındandır. Bu çerçevede sözleşmelerde yer alan koşulların “yürürlülük denetimi” (m. 21),⁹⁰ “yorum denetimi” (m. 23)⁹¹ ve “içerik

⁸⁸ Yargıtay 9. CD., E. 2010/2357, K. 2010/2913: “*şirketin uçakla ilgili yaptığı alt sözleşmelerin yolcuları bağlamayacağı, hukuki sorumlulukta rücu kabul edilse bile cezaî yünden rücunun mümkün olmadığı, tüm sorumluluğun devir sözleşmeleri ile taşeron şirketlere devredilerek hukuki ve cezaî yaptırımların kolayca bertaraf edilmesinin kabul edilemeyeceği gerekçesine yer verilmiştir.*” (<https://www.hukukihaber.net/ceza-hukuku-sorumlulugu-sozlesme-ile-devredilebilir-mi>) ET. 22/03/2024; Kırkbeşoğlu, s. 147 dn. 148: “*Taraflardan birinin işlediği trafik suçundan doğan borcu ödeyeceği yönündeki sözleşme kaydı ‘cezaların şahsiliği’ ilkesini emredici hukuk kuralı olarak açıkça düzenleyen 26/09/2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 22. maddesinde açıkça düzenlendiği göz önünde tutulduğunda emredici hukuk kuralına aykırı olduğu kabul edilecektir.*”

⁸⁹ Sirmen, s. 120: “*Yazar kanunun emredici kurallarına, ahlaka, kişilik haklarına, kamu düzenine aykırı olmamakla beraber, haksız olarak nitelendirilen şartların da içerik denetiminin konusuna girdiği, Yargıtay 13. HD. 19/02/2004 tarih ve E. 2003/13819, K. 2004/1888 sayılı kararında TKHK’un emredici kurallarına aykırı olan sözleşme kaydını haksız şart olarak nitelendirmesinin yerinde olmadığı görüşündedir.*”

⁹⁰ TBK m. 21’e göre, “*Karşı tarafın menfaatine aykırı genel işlem koşullarının sözleşmenin kapsamına girmesi, sözleşmenin yapılması sırasında düzenleyenin karşı tarafa, bu koşulların varlığı hakkında açıkça bilgi verip, bunların içeriğini öğrenme imkânı sağlamasına ve karşı tarafın da bu koşulları kabul etmesine bağlıdır. Aksi takdirde genel işlem koşulları yazılmamış sayılır.*”

denetimi” (m. 25)⁹² yapılmaktadır. 6098 sayılı Kanun’un genel işlem koşullarına ilişkin hükümleri her türlü sözleşme ilişkisine bu kapsamda tacirler arasında akdedilen sözleşmeler için de uygulanır. Faktoring şirketinin önceden ve tek taraflı olarak hazırladıkları, sözleşmenin koşulları müşteri tarafından müzakere edilemediği, standart (tip) sözleşmelerdir.⁹³ Standart sözleşme kullanılması yönü ile genel işlem koşulu niteliğinde bulunan faktoring sözleşmelerinin emredici hukuk kurallarına ve genel işlem koşullarına aykırılığı denetlenir.

Factoring sözleşmesi ile vergi ve ceza yükümlülüğünün müşteriye devredilmesinin genel işlem koşulları yönüyle de incelenebilir. Yukarıda⁹⁴ faktoring sözleşmesi ile bir takım vergi yükümlülüğünün emredici hukuk kurallarına aykırı olmadığı, böyle bir sözleşme hükmü vergi idaresi için bağlayıcı olmasa da taraflarca geçerli olduğu belirtilmiş idi. Ancak genel işlem koşulları içinde böyle bir şarta yer verildiğinde bakılmalıdır.

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (TKHK)⁹⁵ m. 5/7⁹⁶ hükmünde, sözleşmede kararlaştırılan fiyatın haksız şartın belirlenmesinde değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir. Bu hükme göre, tarafların aralarındaki edim-karşı edim dengesi içerik denetimi dışında kalmaktadır. Bu istisna genel işlem koşullarının denetiminde de söz konusudur.⁹⁷ Sözleşmede

⁹¹ TBK m. 23’e göre, “Genel işlem koşullarında yer alan bir hüküm, açık ve anlaşılır değilse veya birden çok anlama geliyorsa, düzenleyenin aleyhine ve karşı tarafın lehine yorumlanır.”

⁹² TBK m. 25; “Genel işlem koşullarına, dürüstlük kurallarına aykırı olarak, karşı tarafın aleyhine veya onun durumunu ağırlaştırıcı nitelikte hükümler konulamaz.”

⁹³ Kocaman, 1992, s. 88; Uzun, Kazmacı, s. 67.

⁹⁴ Bkz. II.A.1.

⁹⁵ RG. 28.11.2013, S. 28835.

⁹⁶ Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m. 5/7, “Sözleşme şartlarının haksızlığının takdirinde, bu şartlar açık ve anlaşılır bir dille yazılmış olmak koşuluyla, hem sözleşmeden doğan asli edim yükümlülükleri arasındaki hem de mal veya hizmetin piyasa değeri ile sözleşmede belirlenen fiyat arasındaki dengeye ilişkin bir değerlendirme yapılamaz.”

⁹⁷ Avrupa Birliği Konseyi tarafından kabul edilen 5 Nisan 1993 tarihli ve 93/13/EWG sayılı “Tüketiciler Sözleşmelerindeki Kötüye Kullanılabilecek Şartlara İlişkin Yönerge”nin m. 1/1 ve m. 4/2’de yer alan hükümlere göre, denetim dışı bırakılan iki husus hukuki bir düzenlemeyi aynen genel işlem koşullarına aktaran kayıtlar ile edim/karşı edim dengesini ilgilendiren kayıtlardır. (Lale Sirmen, “Tüketici Sözleşmelerindeki Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi”, Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları Sempozyumu, Ankara, 2012, ss. 109-134, s. 124; Atamer, 2010, s. 220); Murat Aydoğdu/Nalan Kahveci, Genel İşlem Koşulları Şerhi, 2. Baskı, Seçkin, Ankara, 2022, s. 287; Yargıtay HGK, T., 22/09/2010, E. 2010/13-466, K. 410: “Genel işlem koşulunun açık ve anlaşılır olmaması durumunda, ilke olarak tüketici aleyhine haksız şart olarak kabul edilmesi gerektiği açıktır. Tüketici aleyhine haksız şart içeren böyle bir genel işlem şartının tüketiciyi bağlamayacağı duraksamadan uzaktır”, (Doğa Ekrem Doğanca, Genel İşlem Koşullarında Saydamlık Denetimi, Oniki Levha, İstanbul, 2018, s. 31). Ayrıca tüzel kişi tacirlerinde tüketici konumunda yaptığı işlemler için 6502 sk. kapsamında korunması gerektiği yolunda görüş için bkz. İpek, Aktürk, Yücer, “Tüzelkişi Tacirin Tüketici Sıfatı”, C. XX, Y. 2016, Sa. 2, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 103-128, s. 118-119.

tarafının edim-karşı edim dengesi denetlenemese de edimin tam olarak ne olduğunun anlaşılmadığı, saydamlık ilkesine aykırı fiyat belirlemeleri denetlenebilmektedir.⁹⁸

Factoring sözleşmeleri bakımından öncelikle 6098 sayılı Kanun m. 20-25’de düzenlenen hükümler uygulansa da standart olarak hazırlanan bir factoring sözleşmesinin müşteri ile müzakere edilmediği anlaşılıyorsa factoring sözleşmelerinin denetiminde 6502 sayılı Kanun ile Yönetmelik’te⁹⁹ yer alan haksız şarta ilişkin kavramın kapsamı, mahiyeti ve tanımının kullanılması mümkündür.

Zira factoring sözleşmelerinde kullanılan genel işlem koşulları, sözleşmede tarafların menfaat dengesini ortadan kaldıracaktır. Factoring sözleşmelerinde müşterinin gerçek kişi veya tüzel kişi tacir olduğu durumlarda müşterinin sözleşmelerde basiretli bir tacir gibi hareket edeceği, akdettiği sözleşmeyi okuma, itirazlarını iletme ve pazarlık etme gücünün daha fazla olacağı kabul edilebilirse de küçük ölçekli bir işletmenin varlığını sürdürmesi için ihtiyacı olan finansal kaynağı karşılamak üzere yapacağı kredi başvurusunda banka tarafından kendisine sunulan kredi sözleşmesini müzakere etme şansının olduğu söylenemez. Bu bakımdan sözleşmede faktörün vergi yükümlülüğünün müşteriye devri konusu da sözleşmenin bütün koşulları göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Factoring sözleşmesinin denetiminde, müşterinin pazarlık ederek karşılıklı müzakere ile sözleşmeyi akdettiği, hak ve menfaatlerin sözleşmede dengeli dağıtıldığı anlaşılabiliriyorsa sözleşme hükmünün geçerli olduğuna karar verilebilir.

Vergi cezalarının müşteriye devrine ilişkin koşullar ise müşterinin kabulü ile genel işlem şartları sözleşmenin içeriğine dâhil olsa da, kanunun emredici kurallarına, aykırı sözleşme kuralları kesin olarak hükümsüz sayıldığından diğer hususlara bakılmaksızın geçersiz olduğu kabul edilmelidir.

SONUÇ

Factoring özellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelere finansman sağlayan alternatif bir finansman yöntemi olması yönüyle ekonomik ve ticari hayatın sürdürülmesi için önemli bir role sahiptir. Factoring sözleşmeleri sözleşme serbestisi ilkesinden yararlanılarak tarafların hak ve yükümlülüklerini belirledikleri sözleşmelerdir.

⁹⁸ Avrupa Birliği Mahkemesi Kararları (European Court of Justice) (C-226/12, 16.01.2014) “Satıcının ödemesi gereken belediye vergisinin sözleşme ile alıcıya aktarılmasına ilişkin hükmün denetimi kabul edilmiştir.”; BGH, NJW 2012, 2337: “Teminatların idaresi, satılması veya kaldırılması için alınan ücretlerin hukuka aykırı olduğu” (Atamer, 2011), Yargıtay 13. HD. 21/11/2005 tarih ve E.2005/11415, K.2005/17157 sayılı kararında Yargıtay devre tatil aidatının çok yüksek olduğu gerekçesiyle indirimine tabi tutulmasına karar vermiştir. (Sirmen, s. 125).

⁹⁹ RG. 17/06/2014, S. 29033 ile yayımlanarak yürürlüğe giren “Tüketici Sözleşmelerindeki Haksız Şartlar Hakkında Yönetmelik”. Bu Yönetmelik ekinde yer alan Ek-1, Haksız Sözleşme Şartları’nın factoring sözleşmelerinde müşteri ile müzakere edilmeksizin düzenlenmesi halinde geçersiz kılınmasına karar verilebilir.

Tarafların özgür iradeleri ile istedikleri içerikte sözleşme yapabilmesi sözleşme serbestisi ile sağlansa da bu serbestinin de Kanunda belirtilen sınırlara göre kullanılması gerekir. Aksinin kabulü özellikle tarafların gücünün birbirine eşit olmadığı durumlarda, sözleşmenin güçlü tarafı lehine, diğer tarafı aleyhine koşulların düzenlenmesine yol açar. Hukukumuzda da sözleşme serbestisinin Kanunda belirlenen sınırlarına yer verilmiştir.

Çoğunlukla ekonomik, psikolojik, entellektüel ve organizasyon bakımından güçlü konumdaki faktoring şirketleri karşısında yer alan müşterinin sözleşmeyi eşit koşullarda müzekere ederek, koşulları pazarlık konusu edilerek akdedildiğini söylemek güçtür. Faktoring şirketince daha önce tek taraflı hazırlanan standart sözleşmeleri kullanılarak, faktorün bazı vergisel yükümlülüklerinin müşteriye devredildiği görülmektedir.

Faktorün vergisel yükümlüğünün müşteriye devri vergi hukuku yönünden değerlendirildiğinde vergilendirmede ekonomik yaklaşım ilkesi gereğince geçerli kabul edilmemekte, vergi idaresince kanunda belirlenen yükümlüye müracaat edilmektedir. Ancak bireysel sözleşmelerde sözleşme hükmü taraflar yönünden bağlayıcı niteliğini korumakta olup verginin yüklenildiği tarafa ödenen vergi rücu edilebilmektedir. Genel işlem koşulu yönüyle incelendiğinde ise faktoring sözleşmesi hak ve yükümlülüklerin dağılımı ve sözleşme adaletinin sağlanması yönüyle denetlenerek böyle bir sözleşme hükmünün geçersizliğine karar verilebilir.

Factoring sözleşmesinde yer alan vergi cezalarının müşteriye devrine ilişkin koşullar ise emredici kanun hükümlerine aykırı olup geçersiz kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

Akkanat H, “Gerçek Factoring Sözleşmesi”, Prof. Dr. Ömer Teoman’a 55. Yaş Günü Armağanı, İstanbul 2002, ss. 889-911.

Akkaya M, “Vergi Borcunu Etkileme Çabalarının Anayasal Vergilendirme İlkeleri Karşısında Konumu,” Vergiden Kaçınmanın Önlenmesi, ed. Billur Yaltı, Beta, İstanbul, 2014.

Akkaya M, “Özel Hukuk Sözleşmesinde Yer Alan Vergisel Hükümlerin Geçerliliği Sorunu”, Y. 8, s. 95, Kasım 2000, Yaklaşım, ss. 145-151.

Aktürk Y, İpek, “Tüzelkişi Tacirin Tüketici Sıfatı”, C. XX, Y. 2016, Sa. 2, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 103-128.

Atamer Y, Sözleşme Özgürlüğünün Sınırlandırılması Sorunu Çerçevesinde Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi, 2. Baskı, Beta, İstanbul, 2010.

Atamer Y, “Yeni Türk Borçlar Kanunu Hükümleri Uyarınca Genel İşleme Koşullarının Denetlenmesi- TKHK m. 6 ve TTK m. 55, F. 1, (f) ile Karşılaştırmalı Olarak”, Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları Sempozyumu, Bildiriler Tartışmalar, 8 Nisan 2011, BATİDER, Ankara, 2011.

Atamer Y, “Genel İşlem Koşulu mu Bireysel Pazarlıkla Kurulan Sözleşme mi? Tüketici ve Tacir İşlemleri Açısından Karşılaştırmalı Olarak Başvurabilecek Değerlendirme Kriterleri”, Yeni Türk Borçlar Kanunu ve Yeni Türk Ticaret Kanunu Sempozyumu Makaleler, Tebliğler, Çiğdem Kırca (ed.), TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2013.

Batı M/Gafar U H, “Vergi Ceza Hukukunda ‘Ne Bis in Idem’ İlkesi: Sorumluluk Hükümleri Açısından Farklı Bir Bakış”, 2020; 64, Maliye Çalışmaları Dergisi, ss. 15-29.

Çeker M, “Uluslararası Factoring Sözleşmeleri ve Karşılan Bazı Hukuki Sorunlar”, C. 17, S. 4, 1994, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, ss. 111-127.

Dalcı N, “Müstakbel Alacakların Toptan Devri”, Prof. Dr. Erdal Onar’a Armağan, C. I, 2013, ss. 749-767.

Doğancı E D, Genel İşlem Koşullarında Saydamlık Denetimi, Oniki Levha, İstanbul, 2018.

Ekergil V/Çağırın Kalıpçı F, “Türkiye Muhasebe Standartlarının Faktoring Muhasebe İşlemlerine Etkileri Ve Uygulamada İskontolu Faktoring İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi”, C. 12, S. 30, 2016, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ss. 213-236.

Eren F, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 11. Baskı, Yetkin, Ankara, 2023a.

Eren F, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 28. Baskı, Ankara, 2023b.

Erol A, “Faktoring İşleminin Vergisel Boyutu ve Karşılan Sorunlar”, <https://www.turmob.org.tr/ekutuphane/detailPdf/a5f09d06-2606-4ec6-9710-59e25bf7853a/factoring-islemlerin-vergisel-boyutu-ve-karsilasilan-sorunlar>.

Güneş G, Verginin Yasallığı İlkesi, 3. Baskı, XII Levha, İstanbul, 2011.

Güneş G, “Vergi Yükümlülüğüne Ya da Vergi Sorumluluğuna Yönelik Özel Hukuk Sözleşmelerinin Vergi Dairesi Açısından Bağlayıcılığı”, C. 68, S. 7-8-9, 1993, İstanbul Barosu Dergisi, ss. 594-609.

Karakoç Y, “Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, C. 15, Özel Sayı, 2013, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 1259-1308.

Kayhan F/ İslamoğlu M, “Türk Faktoring Sektöründe Finansman Ve Nakit Yönetiminin Yapısı: Kümülatif Nakit Akış Modeli Önerisi”, C. 9, Y. 9, S. 2, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, ss. 171-187.

Kırbaş S, Vergi Hukuku Temel Kavramlar İlkeler ve Kurumlar, 21. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2018.

Kırkbeşoğlu N, Türk Özel Hukukunda Kısmi Hükümsüzlük, 10. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2011.

Kocaman Arif B, Factoring (Genel Alacak Devir ve Satımı İşlemi), Türkiye Bankalar Birliği, Ankara, 1994.

Kocaman A B, Factoring İşleminin Hukuki Niteliği, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1992.

Nazalı E, "Vergi Hukuku-Özel Hukuk İlişkisi ve VUK'un 3. Maddesinde Yer Alan Ekonomik Yaklaşım İlkesinin Uygulanması", Yaklaşım, Y. 16, S. 181, Ocak-2008, s. 102.

Oktay S, "İsimsiz Sözleşmelerin Geçerliliği, Yorumu ve Boşluklarının Tamamlanması (İsimsiz Sözleşmeler)", C. 55, S. 1-2, 1995, İÜHF, ss. 263-296.

Oranlı B, "Factoring Leasing Sözleşmeleri ve Vergisel Boyutu", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mali Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, 2002.

Onursal E, "Dış Ticaretin Finansmanında Factoring Ve Factoringin Hukuki Çerçevesi", S. 6 (22), 2001, Dış Ticaret Dergisi, ss. 65-84.

Öncel M/ Kumrulu A/Çağan N, Vergi Hukuku, 32. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2023.

Onaepemipo Eletta-Zubairu, Umaru-Abubakar, Bilkisu- Araga, Simeon-Umar, Hadiza-Ochepa, "Factoring As An Effective Working Capital Option: A Critical Review", International Journal of Commerce and Finance, Vol. 5, Issue 1, 2019, ss. 60-69, s. 60. (<http://ijcf.ticaret.edu.tr/index.php/ijcf/article/view/112>).

Özakman C, "Factoring İşlemlerinin Hukuki Niteliği ve Fonksiyonları", İstanbul, 2008, Finans Hukuku Panelleri-2 Factoring Hukuku ve Sorunları, ss. 31-42.

Özakman C, Factoring Sözleşmeleri, İstanbul 1989.

Özbek V Ö/Doğan K/Bacaksız P, Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Baskı, Seçkin, Ankara 2022.

Özdemir Z, "Dış Ticaret Finansman Tekniklerinden Factoring ve Forfaiting İşlemleri", S. (10) 2005 / 2, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss. 194-224.

Saraç Ş, Yargıtay Kararları Işığında Factoring, Ankara 2017.

Sarısoy T, "Factoring İşlemleri ve Vergilendirilmesi", S. 78, Ekim-Kasım, 2005, Vergi Raporu, ss. 22-29.

Sirmen L, "Tüketici Sözleşmelerindeki Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi", Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları Sempozyumu, Ankara 2012, ss. 109-134,

Şener O H, Factoring'de Borçlunun Hukuki Durumu ve Özellikle Temlikin Sözleşmeyle Yasaklanması, Seçkin, Ankara, 2005.

Şenyüz D, Vergi Hukuku Açısından Özel Hukuk Sözleşmeleri, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2002.

Toroslu V, M, Hukuksal ve Finansal Açından Factoring, 4. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014.

Uzun K Ö, Factoring Sözleşmesi, 2. Baskı (Tıpkı Bası), Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014.

Yücesoy Y Y, Hukuki Açından Factoring İşlemi, Yetkin, Ankara, 2018.